
François Mitterrand és az *exception française* (francia kivétel) alapelvei

Mitterrand 1989/1990-ben folytatott Németországgal kapcsolatos politikája ma is rendkívül vitatott a szakemberek körében. Miközben néhány történész azzal igazolja a francia elnök német újraegyesülésre vonatkozó szkepticizmusát, hogy ezzel időt akart nyerni arra, hogy belefoglalja ezt az európai integráció folyamatába, mások úgy értékelik Mitterrand hozzáállását, mint kísérletet arra, hogy lelassítsa, vagy akár akadályozza a német unionista törekvéseket. Már az alcím is jelzi, hogy *Angelika Praus* elsősorban François Mitterrand azon álláspontjait érinti, melyek a hidegháborúra, az NDK-ban zajló békés forradalomra, valamint a német újraegyesítésre vonatkoznak.

A következő kulcsfontosságú kérdések fordulnak elő a könyvben: Miért látogatott Mitterrand 1989 decemberében a halálra ítélt NDK-ba? Miért utasította vissza a francia elnök Helmut Kohl meghívását, hogy közösen sétáljanak át a Brandenburi kapun? Mitterrand 1984-ben még kéz a kézben állt Helmut Kohllal a verduni katonai emlékmű előtt. Így a politikai protokollon és szimbolikán túl felvethető a kérdés, hogy pár év múlva a francia elnök miért taktikázott a német újraegyesítés kapcsán, és ezzel egyidejűleg miért erőltette annyira az euró bevezetését?

Franciaországnak a német egyesülési folyamattal és az 1989–1990-ben végbemenő átalakulásokkal kapcsolatos külpolitikája továbbra is arra ösztönzi a szakértőket, hogy még ma is több „miérttel” kezdődő kérdést fogalmazzanak meg e témakörben. Pontosan e tudományos viták mentén halad Angelika Praus is, aki könyvében összefoglalja a tárgykörben ismert történelmi és politikai körülményeket, de anélkül, hogy akár egyetlen újabb bizonyítékot is felsorakoztatna eszmefuttatásában. A szerző ugyanakkor Mitterrand magatartásának és Németországra vonatkozó külpolitikájának újszerű értelmezését nyújtja az olvasónak. Leíró és elemző munkájában Praus elsősorban az eddigi francia, német és angol nyelvű szakirodalomra támaszkodik. Így például bevonja *Ulrich Lappenküper* vizsgálódásait,

amely könyv formájában 2011-ben jelent meg a „Mitterrand és a németek” címmel. Lappenküper átfogó áttekintést kínál az ügyben.

Praus hangsúlyozza, hogy Mitterrandot erőteljesen befolyásolták de Gaulle politikai kategóriái. *Brigitte Seebacher* már a könyv előszavában kiemeli Mitterrand régimódi gondolkodási stílusát. Hat összetevővel lehetne körvonalazni ezt az észjárást: az emberi és polgári jogok védelmezőjeként befolyásolt önkép; a hitleri Németországgal való hősies ellenállás mítoszának továbbéltetése; a második világháborúban győztes nagyhatalmak körébe tartozó igény fenntartása; független kül- és belpolitikai irányvonalak kiépítése; az Európai Közösségben való dominancia igénye, ugyanakkor a központosított nemzetállami keretek további megerősítése.

Praus rámutat arra, hogy a francia elnök politikai elgondolásai sebezhetőkké váltak a nyolcvanas évek folyamán, s az 1989/90-es események során minden tényszerű alapjukat elveszítették. A Mitterrand által követett külpolitikai vezérelv az *exception française* gondolata volt. Praus könyvének sajátossága abban áll, hogy a mitterrandi hozzáállást összetett történeti keretben tárgyalja. Fejtegetéseinek a kulcsszava „a francia kivétel” nevű koncepció, a hivatalos francia nézet, amely szerint országuk nemzeti egységéből és történelmi nagyságából kifolyólag egyediséget reprezentál az egész világon. A szerző véleménye szerint, e feltevés gyökerei a XVII. és a XVIII. századból eredeztethetők. Később az elgondolás újra átalakult, és a gaullista „résistancialisme” mítoszon keresztül élt tovább, amit Mitterrand is átvett, annak ellenére, hogy a szocialista politikus nem rendelkezett semmiféle legitimitással de Gaulle részéről. Ezek után az új elnök gyakorta hivatkozott a teljes függetlenség elvére s országa kiválóságára, bár a „trente glorieuses” (Franciaország politikai-gazdasági eredményekben gazdag és 30 éves dicsőséges korszaka ekkor már rég a múlté volt) s közben az „exception française” alapjai már úgyszintén erősen megrendültek (105.). Mitterrand továbbra is ragaszkodott a de Gaulle által létrehozott védelmi doktrínához, habár központi eleme, amelyre az egész épült, vagyis az atombomba birtoklása ekkorra nagymértékben veszített jelentőségéből a nemzetközi külpolitikában (408.). Európa szerepe fokozatosan jól látható elsőbbséget kap a Párizsból irányított diplomáciában (118.).

Az a tény, hogy a karrierista Mitterrand többször váltott élete során egyik politikai hivatalból a másikba, amíg végül a legmagasabb tisztségbe került, egyáltalán nem titok ma. Praus elsősorban azért bírálja az államférfit, mert habozás nélkül átvette, folytatta és tovább erőltette a Charles de Gaulle-féle elavult politikai elgondolásokat. Mindezt figyelembe véve a szerző szerint feltételezhető, hogy amikor az új elnök hivatalba lépett, egyáltalán

nem törekedett arra, hogy saját elképzeléseit érvényesítse. Sőt Mitterrand és stábjja nem pusztán elmulasztotta alkalmazni a máshol jól bevált gazdasági modelleket a saját hazájában, de arra sem volt nyitott, hogy kellőképpen feldolgozza a Vichy rendszer súlyos politikatörténeti örökségét; így a német szomszédokkal való történelmi megbékélés továbbra is igazi kihívást jelentett mindkét félnek. Az efajta konzervatív-centralista vonal elemzése alapján megállapítható, hogy a francia elnök nem figyelte elég következetesen az 1989/90-ben párhuzamosan zajló és immár mindkét német államot érintő eseményeket. Mitterrand a német újraegyesülés folyamatát francia hatalmi ügyként kezelte, és mindent elkövetett azért, hogy diplomáciai eszközök segítségével sarokba szorítsa Bonnt, ilyen módon kívánva kicsikarni mindenféle engedményeket Párizsnak és szövetségeseinek. Mindebben hamar szomszédos partnerekre is talált, hiszen nem egy állam még csak most kezdte felismerni, hogy Bonn a tényleges jóváhagyást is megkaphatja Moszkvától és Washingtontól Németország újraegyesítéséhez.

Az 1989/90-es fordulat után a külpolitikai viszonyok teljes egészében megváltoztak, és Franciaország politikai-történelmi súlya még jobban leértékelődött. Így lassan elfogyott a hivatalnokok energiája a Mitterrand hagyományörző gondolkodásmódjából eredő sorozatos hibák kiküszöbölésére és ellensúlyozására. Kohl csak azért engedett a Mitterrand-féle diplomáciai harapófogónak, mert nagyon jól tudta, hogy amennyiben nem hajlandó bizonyos egyezségekre, Párizs veszélyeztetheti a kialakulóban lévő német egységet. Más történeti véleményekkel szemben, Praus szerint a gaullista szocialista nem „realista látnok” volt, hanem „fatalista” (189.). Így elképzelhető, hogy Mitterrand valamilyen szinten megrekedt „a múltban”, hiszen mindvégig hangot adott Németországgal kapcsolatos „történelmi féllelmeinek”, ami minden diplomáciai taktikázás mellett mégiscsak nagyban befolyásolta aktuálpolitikai döntéseiben (218.). A francia elnök meg sem próbálta megérteni a németek önrendelkezéshez való jogát és azt a tényt, hogy az újraegyesített Németországgal az európai stabilitás is új alapokra helyeződik. Mitterrand a második világháború utáni status quo fenntartásáért küzdött, amely a két német állam további elkülönülésének megőrzését jelentette. A nyugati német diplomáciának mindez komoly gondot jelentett, és elképesztő erőfeszítéseket tettek a francia szomszéd megnyerése érdekében. Mitterrand csak az NDK-ban lezajlott 1990-es márciusi (Volksskammer) választások után kezdte megérteni, hogy újabb figyelmeztetést kapott a „megkerülhetetlen” sorskérdést illetően (257–265.).

A francia elnök még az 1990/91-es fordulat után is fenntartotta magának a „francia kivétel” illúzióját, és úgy gondolta, hogy mindezzel fenntartható

Párizs presztízse a nemzetközi kapcsolatokban. Franciaország európai politikáját ekkor még mindig az egyensúlypolitika jellemezte (199.). Mitterrand úgy vélte, hogy az Európai Monetáris Unión belül egy olyan Németország, amely kényetlen lesz feladni az erős márkát, sokkal hátrányosabban indul az új versenyben, mint Franciaország. Mindazonáltal a Maastrichti Szerződés nem erősítette meg a francia kivétel alapelvét, hanem pont ellenkezőleg, gyengítette az emberek nemzeti identitását és a gazdasági válság is mélyült az országban (338–370). Valójában Mitterrand utódai kísérték rendre a francia kivétel elvének néhány alkotórészét a sírba. A „francia kivétel” fogalomkörének teljes lezárása még a mai párizsi vezető politikusoknak is nehezebbre esik, mivel 2013-ban maga François Hollande elnök is újra megerősítette valamilyen formában a koncepciót. Szerinte „Franciaország egyedülálló nemzet. Ez több mint hősi múlt, ez egy projekt”. Praus egyértelműen felvázolja, hogyan működnek a francia önértelmezés bizonyos vetületei, amelyek mind a mai napig kihatnak a diplomáciai életre, így az olvasó megértheti, hogy miért vannak Párizsnak továbbra is önmaga által kovácsolt nehézségei olyan napjainkban zajló szerteágazó folyamatokkal, mint az európai integráció és a globalizáció.

Bár Praus történelmi áttekintése átfogó, figyelmen kívül hagyja azt a tényt, hogy a francia forradalom elveinek állandó felidézése – szabadság, egyenlőség és testvériség – aligha egyeztethető össze a XIX–XX. században rohamosan növekvő gyarmatosító hatalom igyekezeteivel, hiszen e korszakban máig is ható hibák keletkeztek. Mindazonáltal a francia újkor történetében a szerző sikeresen azonosítja a történelmi valóság és a francia központi hatalom állandó s kifinomult mitizáló kísérletei között feszülő ellentétet. Ebben a kontextuális környezetben tűnik fel Mitterrand, akit Praus kizárólag a történészek és a kortárs szemtanúk állításai alapján jellemez.

A könyv szerkezete jól kiegyensúlyozott, öt fő fejezetből áll,¹ melyek „a francia kivétel” koncepció köré épülnek. Az I. és III. rész valamivel hosszabb, mint a többi. Az utolsó fejezet (V) Franciaország belső válságára és Európában megváltozott szerepkörére utaló időszerű témakörökkel foglalkozik (444.). A szerző záró megjegyzései a könyvben bemutatott érvrendszer rövid összefoglalóit tartalmazza, azaz végkövetkeztetéseit. Ezt követi egy nagyon hasznos rövidítési jegyzék és bibliográfia. Az irodalomjegyzék elsődleges és másodlagos forrásokra tagolódik.

1 Brigitte Seebacher Előszava után Angelika Praus Bevezetője következik. Az öt fejezet főcímei a következők: I. A „francia kivétel” Charles de Gaulle és Franciaország nagysága; II. François Mitterrand: folyamatosság a változó világban; III. Franciaország és az 1989/90-es fordulat éve; IV. François Mitterrand a változó világban, melyben a „francia kivétel” megmarad; V. Mitterrand utódai és a „francia kivétel”: részletekben törlesztett búcsú.

Praus meggyőződése, hogy a francia politikai vezető az 1989/90-es fordulat alapos megértése híján elszalasztotta azt a lehetőséget, hogy továbbra is behatóan alakíthassa az európai politikai platformot. Bár maga a szerző nem jellemez közvetlen módon, időközönként meglehetősen egyoldalú leírásokat használ Mitterrand kapcsán, amelyek nem egyszer átcsapnak negatív irányba, mivel fő összehasonlítási alapként de Gaulle személye szolgál. A francia elnökkel kapcsolatos jellemző leírások néhol annyira hasonlóak, hogy ismétlésként hatnak, ami nagyban gyengíti az érvelés hatékonyságát. A vaskos könyvet még akkor is megéri átolvasni, ha valaki nem oszthatja Praus minden nézetét, mert a francia források alapján, amelyeket a szerző a lábjegyzetekben kitűnően lefordít, több különleges és meglepő részlettel találkozhatunk. Másfelől éppen ezek a pedáns fordítások növelik a mű terjedelmét és értékét.

Angelika Praus, *Das Ende einer Ausnahme. Frankreich und die Zeitenwende 1989/90*, Marburg, 2014, Tectum Verlag, 539 o.

Eperjesi Zoltán